

УДК 882

ПОЕТИЧНА ТВОРЧІСТЬ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА ТА НАУКОВА ЗАПОЗИЧЕНА ЛЕКСИКА

Тихон Лещук

*Національний університет “Львівська політехніка”,
вул. С. Бандери, 55, м. Львів, 79013*

Проаналізовано іншомовні лексичні запозичення у поезії Т. Шевченка. Проілюстровано зразки використання іншомовних запозичень. У дослідженні представлено шість груп запозичень: запозичення з казахської мови, латино-грецькі запозичення, релігійні терміни, науково-технічні терміни, терміни з краєзнавства, інші запозичення.

Використання запозичень у поезії Шевченка є доказом того, що великий український поет природно і творчо їх використовував.

Ключові слова: запозичення, термін, поезія.

Розгляд цієї важливої проблеми вимагає попереднього зосередження уваги на передумовах виникнення та існування цього актуального питання.

Запропонована тема дослідження на сьогодні ще дуже мало розроблена та опрацьована в нашому Шевченкознавстві, і тому виникає потреба зосередити увагу насамперед на виробленні відповідних засад цього дослідження.

Ми не ставимо перед собою завдання дати цілісне бачення цієї теми. Для цього потрібне багатогранне дослідження на основі всієї творчості Тараса Шевченка, а це вимагає скрупульозної праці багатьох науковців на рівні як літературознавства, так і мовознавства, аналізу та синтезу в порівняльному аспекті з іншими видатними письменниками того часу, у тому числі зарубіжних.

Наше дослідження все ж є важливим внеском у цю загальну проблему і має мету – привернути увагу до цієї теми, зокрема нашу талановиту творчу молодь. Дослідження цієї теми дає змогу бачити творчість Т. Шевченка також як талановитого інтелектуала у сфері наукової мови, зокрема лексики на рівні лексичних запозичень. У поетичній творчості Т. Шевченка, як показує дослідження, є як наукові лексичні запозичення, так і побутово-лексичні запозичення з різних мов. Насамперед розглянемо причини використання у творах Т. Шевченка іншомовної лексики. Чинники, які спричинили засвоєння і використання наукових слів, зокрема, професіоналізми – це по-перше, участь Т. Шевченка в Аральській експедиції, по-друге, його творчі зв'язки з Академією мистецтв, по-третє, його глибока начитаність, по-четверте, знайомство з історією Греції та Риму і основами мистецтв, по-п'яте, обізнаність в релігійній літературі, по-шосте, добре знання історії України. Вже не говоримо про спілкування з деякими видатними людьми в галузях науки, мистецтва та побуту, що має також важливе значення.

Наукова лексика, тобто наукові терміни, які використовує Т. Шевченко (термін – це

слово чи словосполучення, яке точно позначає спеціальне поняття і його співвідношення з іншими поняттями певної галузі [1, с. 746], а також професійна лексика, є закономірним явищем, що має в основі такі чотири підстави:

1. Як відомо, термінологічна лексика є невід'ємною складовою стилю наукової літератури. Проте, часто зустрічаємо цю лексику також в художній літературі – у прозі та поезії, зокрема там, де за тематикою вимагається її використання, а також тоді, коли автор художнього твору певного роду вкрапленням наукової лексики намагається вплинути на відповідну наукову вагомість художнього тексту. 2. Наукові терміни, а також фахова лексика не є явищами незмінними. Фахові слова, які раніше були термінами певної наукової галузі, переходять здебільшого у фонд загальнонавчаної лексики. Такіх прикладів можемо назвати багато, особливо в сучасності: наприклад, комп'ютер, ксерокс, мобільний телефон.

Отже, тут ми беремо до уваги позиції, за якими термінами, фаховими словами, неологізмами вважали ті, що були ними в певний період часу. Хоча і в цьому випадку терміном чи фаховим словом певної галузі знань може бути слово, яке згодом могло перейти у сферу загального вживання і втратило свій термінологічний статус. Проте в той час, про який йде мова, фахове слово чи науковий термін були не загальнонавчаними словами, а справжніми термінами. 3. Українська мова, якою писав Т. Шевченко, має велику перспективу на Сході, Півдні, Півночі, не кажучи вже про Захід України, не лише в побутовому, але і в науковому використанні. Багато авторів – вчених, які в Україні говорять будь-якою мовою, все ж пишуть свої наукові статті та монографії українською сучасною літературною мовою. І це дає нам підстави говорити про примат наукових праць, написаних українською мовою, про перспективи розвитку української мови. Після Т. Шевченка багато літераторів в Україні використовують термінологію та фахову лексику, а це також достатньо впливає на популяризацію української термінології. Отже, запропонована тема дослідження належить до сфери історичної лексикології, вимагає вивчення слова на певному етапі його існування, як формою, так і змістом.

Використовуючи пенсум (під словом “пенсум” розуміємо поняття “збору” термінів та професіоналізмів (це стосується слів греко-латинського і церковного походження, а також запозичень казахського походження)), Т. Шевченко робить це природно на відміну від того, щоби намагатися підняти свій рівень творчості та збільшити кількісно і якісно лексичний склад. Тобто, він не ставить форму вище від змісту. При підборі лексичних одиниць у Т. Шевченка зміст завжди привалює над формою. Тому наведемо слова Б. Суханова у відповідній статті, де читаємо “Шевченко не володів англійською мовою, але захоплювався Шекспіром” [3, с. 35]. Зауважимо, що Т. Шевченко використовував науково-технічний термін “гальванокаустика”. Саме способом гальванокаустики Т. Шевченко виконав ілюстрації до твору В. Шекспіра “Король Лір” [4, с. 391].

Отже, ми погрупували у шести розділах лексичні запозичення, які Т. Шевченко використовував у своїх поетичних творах.

I Розділ. Казахські слова (як неологізми):

- тали – піщані гори;
- габа – турецьке сукно;
- чурек – паляниця;
- сакля – халупа, хата.

II Розділ. Греко-латинські запозичення:

- інтродукція – вступ до музичного твору;
- субскрибенти – передплатники;
- Deum laudamus – хвалимо Бога;
- імператор – володар;
- містерія – жанр драматичного твору;
- пролог – пролог;
- процент – відсоток;
- псевдонім – псевдонім;
- ревізія – ревізія;
- результат – результат;
- реєстр – реєстр;
- репертуар – репертуар;
- саквояж – валіза;
- архімайстер – майстер вищого класу (так говорив Шевченко про Залеського, [5, с. 245];
- фольга – тонкий металевий лист;
- екземпляр – примірник;
- економ – економ;
- ентузіаст – ентузіаст;
- етнографія – етнографія;
- оренда – оренда;
- оригінал – оригінал;
- мінеї – щомісячні збірники;
- президент – президент;
- епілог – епілог;
- епістолі – плачі;
- ескіз – начерк;
- портфель – портфель.

III Розділ. Релігійні терміни:

- псалтир – псалтир;
- єретик – відступник;
- орар – частина одягання диякона;
- осанна – осанна;
- коніклав – зібрання кардиналів;
- оксія – значок над окремими буквами;
- скіпетр – ноша царя;
- синкліт – зібрання найвищих духовних осіб;
- неофіти – новонароджені;
- присносущий – той, що існує вічно;
- титла – скорочення (значок над словом);
- орган – орган;
- пагода – буддійський храм.

IV Розділ. Науково-технічні терміни:

- дулевина – міцно загартована сталь (у Т. Шевченка читаємо: “Тут в дулевину себе закуй”);
- гальванокаустика – метод малювання картин;
- олово – олово (Т. Шевченко це слово вживав для позначення олівця);
- златокований – золотокований;
- златомальований – мальований золотом;
- плитка – плитка.

V Розділ. Краєзнавчі терміни:

- Мемфіс – столиця давнього Єгипту (у поемі “Марія”);
- Елон – поблизу гора;
- Троя – місто в Малій Азії;
- Парнас – гора в Греції, де були музи;
- Фавор – гора в Галилеї.

VI Розділ. Інші назви:

- Нума Помпій – римський імператор;
- Марк Брут – приятель Гая Юлія Цезаря;
- Нерон – римський імператор;
- Жорж Вашингтон – американський президент;
- порфіра – давній царський одяг;
- профос – мерзотник;
- куга – очерет;
- коч – коляска, фаєтон;
- кунстштука – ілюстрація;
- куща – шатро, намет (церковно-слов’яське слово);
- пурпур – вид матеріалу;
- сейм, сеймик – народна Рада;
- журнал – журнал;
- почтар – поштар;
- одр – ложе;
- кандійка – миска;
- Оасіс – село;
- берлин – карета;
- одробитися – закінчити роботу;
- оздоба – прикраса (у Т. Шевченка “лакеї в золотій оздобі”);
- перемайструвати – переробити;
- перетлумачити – тлумачити, перекладати;
- топоміряти – розмірити.

Отже, ім’я Тараса Шевченка, його творчість є для нашого народу, для нашого життя, зрештою і для нашого мистецтва, письменства, культури, науки настільки величаве і могутнє, що ніколи не є зайвим нагадати, що він, тобто Шевченко, є символом найкращих сторін нації, її гордості, любові, патріотизму, душевної краси, справедливості.

На сьогодні Т. Шевченко є могутнім айсбергом, що вимагає ще багато праць і зусиль розкриття.

Ось і наше дослідження є також краплиною в пізнанні творчості Т. Шевченка. Це дослідження, поза всяким сумнівом, можна розширити на всю творчість цього геніального поета і письменника. Можемо зробити висновок, що Т. Шевченко показав нашим науковцям та літераторам приклад природного використання іншомовних лексичних запозичень у творчості.

Кожна людина по-своєму бачить постать Т. Шевченка й визначає його роль у своєму житті та праці. Але кожний вкладає в це ім'я велику силу материнської любові. І, шукаючи джерел його таланту, бачимо, що це є велика любов, яку вдихнула в нього мати.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. *Куньч З.* Універсальний словник української мови / З. Куньч. – В-во “Навчальна книга”, 2055.
2. Словник іншомовних слів / за ред. О. С. Мельничука. – К. : Вид-во “Радянська енциклопедія”, 1974 р. – 556 с.
3. “Київська старина”. – 1885. – 235 с.
4. Коментарі. Біографія Т. Шевченка. За спогадами сучасників. – К. : В-во АН України, 1958. – 391 с.
5. *Шевченко Т.* Твори у III томах. – К. : Вид-во “Наука”, 1953.

Стаття надійшла до редколегії 25.02.2014

Прийнята до друку 04.03.2014

THE FOREIGN VOCABULARY ADOPTIONS IN THE POETIC OF TARAS SHEVCHENKO

Tykhon Leshchuk

*Lviv Polytechnic National University,
55, S. Bandera St., Lviv, 79013*

This article is dedicated to the question of the foreign vocabulary adoptions in the poetic of Taras Shevchenko. We can find here some example of utilization of the foreign adoptions. There are six groups in this investigation: from Kazah language, Latin-Greek adoptions, religious terms, science-technology terms, land-knowledge terms and others.

The using of the adoptions is the argument of Shevchenko's great skill to creation with naturally added foreign words.

Keywords: adoption, term, poetic.

ПОЭТИЧЕСКОЕ ТВОРЧЕСТВО ТАРАСА ШЕВЧЕНКО И НАУЧНАЯ ЗАИМСТВОВАННАЯ ЛЕКСИКА

Тихон Лещук

*Национальный университет “Львовская политехника”
ул. С. Бандеры, 55, м. Львов, 79013*

Проанализированы иноязычные лексические заимствования в поэзии Т. Шевченка. Проиллюстрирован пример использования иноязычных заимствований. В исследовании представлены шесть групп заимствований: заимствования из казахского языка, латино-греческие заимствования, религиозные термины, научно-технические термины, термины по краеведению, другие заимствования.

Использование заимствований в поэзии Шевченко является доказательством того, что великий украинский поэт естественно и творчески их использовал.

Ключевые слова: заимствование, срок, поэзия.